

ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

2/2-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқаргы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гуўалық берилген.*

Нөкис

Jo'rayeva Sh.K. Boshlang'ich sinflarda jarangli va jarangsiz undosh tovushlar	348
Qoraboyev H.K. O'quvchilarga matn mazmunidan chetga chiqish tavsifida beriladigan uy vazifalarini tashkil etish	355
Soliyev I.S., Yigitaliyeva O.G'. Maktabgacha talim tashkiloti tarbiyachisining pedagogik imidji va kompetentligi	362
Soliyev I.S., Tursunaliyeva D.G. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o'qitish samaradorligini oshirish uchun multimediyadan foydalanish usuli va o'yinning ahamiyati	365
Xudayqulova F. B. Boshlang'ich ta'lim sifatini baholash xalqaro dasturlari va innovatsion texnologiyalari	370
Adizova N. B., Bobomurodova Sh. Birinchi sinf ona tili va o'qish savodxonligi darsligida ifodalangan hikoyalarni kreativ topshiriqlar asosida tahlil qilish metodikasi	375
Adilova M.F., Xodjayeva N.A. «4k» modeliga asoslangan innovatsion yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish	380
Jo'rayeva N. T., Marasulova D. N. Maktabgacha yoshdagi bolaning o'yin faoliyatiga pedagogik rahbarlik qilish	386
Kayumova N.M. Milliy qadriyatlar asosida maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirishning metodik imkoniyatlari	392
Pardaboeva D.G'. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini texnologiya darslariga jalb qilishda tanqidiy tiklash usullari orqali klaster yondosish	399
Axmadaliyeva M.M. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning uslubiy asoslari	404

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Jumayev X.X. Madaniyat va san'at sohasi faoliyatini rejalashtirish va tashkil etish	412
Choriyev B.B. Xalq cholg'ularida ijrochilikni to'g'ri yo'lga qo'yish hamda cholg'u oilalarining tashkil etilishi	418
Xidirov K.A. XX asrning dunyoga dovrug'i ketgan o'zbek san'at darg'alari	422
Xakimov O.B. Ud cholg'usining qo'shiq ijrochiligidagi ahamiyati	425
Gulomova N.X. Ta'lim oluvchining bilim olishida chizmachilik darslarida ko'rgazmalilik tamoyili	432
Toshpulatov F.U. Chizmachilik darslarida ilmiy tushunchalar va talabalarda ilmiy tushunchalarni shakllantirishning ahamiyati	438
Rasulova F.S. "Qirqim" mavzularini o'qitishda pedagogik texnologiyalarning amaliy tadbig'i	442
СОДИКЖОН М.О. Тасвирий санъат ўқитувчисининг илмий-методик тайёргарлик даражаси компетенциясини шакллантириш омиллари	447

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Abdullayev N. A. Sportchilarni jismoniy holatini qayta tiklashning metodologik va tashkiliy-pedagogik asoslari	452
Qambarov K.I. Voleybol sport turining yoshlarni tarbiyasi va jismoniy rivojlanishida tutgan o'rni	458
Qambarov K.I. Futbol murabbiylarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda kommunikativ kompetentlikning tutgan o'rni	462
Bo'riyeva G. I. Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish texnologiyalari tavsifi	467
Raximberdiyev J.N. Kurash sport turining xalqaro qoidalarini talabalarga pedagogik o'rgatish zarurati	473
Ergashov K.A. Jismoniy tarbiyada chaqqonlik va erchillik harakatlarini shakllantirish	478
ОДИЛОВ О.Н. Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларида ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришнинг ўзига хослиги ваилмий-назарий таҳлили	483
Radjabov U.R. Yengil atletikaning ulotirish turlari texnikasini o'rgatish metodikasi	488

БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИДА ТАШКИЛОТЧИЛИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ ВА ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ТАҲЛИЛИ

Одилов О.Н.

“Жисмоний маданият методикаси” кафедраси ўқитувчиси

Таянч сўзлар: ташкилотчилик компетенцияси, билим, тажриба, шахс, лаёқат, қобилият, иродавий таъсир.

Ключевые слова: организационная компетентность, знания, опыт, личность, способности, волевое воздействие.

Key words: organizational competence, knowledge, experience, personality, abilities, volitional influence.

Мамлакатимизда ёш авлодни ҳар томонлама баркамол, ақлий ва жисмоний жиҳатдан комил инсон этиб тарбиялаш давлат сиёсатининг бош масалаларидан бири ва бу жараён йилдан йилга такомиллашмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича 2017-2021 йилларга мўлжалланган ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги фармонида асосан давлат дастури ишлаб чиқилди. Бу дастур амалга оширилган ишларимизнинг изчил давоми сифатида муҳим ҳужжат бўлиб, унда ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштиришда уларни жисмонан соғлом, руҳий ва интеллектуал ривожланган, мустақил фикрлайдиган, қатъий ҳаётий нуқтаи-назарига эга, Ватанга содиқ ёшларни тарбиялаш, демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёнида уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш ёш авлоднинг ижодий ва интеллектуал салоҳиятини кўллаб-қувватлаш ҳамда амалга ошириш, болалар ва ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш, уларни жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш, белгиланди [1]. Бу мақсадларнинг белги-

ланиши таълим субъектлари ўртасида педагогик жараёнда юзага келадиган муносабатларни хусусан, жисмоний тарбия ўқитувчиларининг ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришнинг ўзига хослиги ва долзарблигини ифодалайди. Ташкилотчилик компетенцияси тушунчасининг мазмунини кенг қамровли ўрганишда, ташкилотчилик, компетенция ва компетентлик тушунчаларининг мазмун-моҳиятини аниқлаб олишимиз зарур.

Ташкилотчилик лотинча “organizo” - “биргаликда”, “нозик кўриниш”, “тартибга солиш”. Ташкилотчилик (жараён сифатида) бутуннинг қисмлари ўртасидаги муносабатларни таъминлайдиган ҳаракатлар мажмуаси сифатида тушунилиши керак.

Ташкилотчилик қобилияти:

бу биринчидан, ўқувчилар жамоасини уюштира билиш, бунда жамоани жипслаштира олиш ва иккинчидан, ўзининг шахсий ишини тўғри ташкил қилиш қобилиятидир. Ўқувчилар ўз ўқитувчилари ҳақида турлича фикрда бўладилар. Ўқитувчининг ўз ишини ташкил қила билиш деганда унинг ўз ишини тўғри режалаштириб, уни назорат қила олиши назарда тутилади. Авторитар қобилият ўқитувчининг ростгўйлиги, иродавий уддабу-ронлиги, ўзини тута билиши, фаросатлилиги, талабчанлиги каби иродавий хислатлари ҳамда қатор шахсий хислатларга, шу билан бирга ўқувчиларни таълим тарбиясида жавобгарликни ҳис этиш, унинг эътиқоди, ўқувчиларга маънавий ва маърифий эътиқодни сингдираолганлиги га ишончи каби хислат-ларга ҳам боғлиқдир [2].

Умумий ўрта таълим мактаблари педагоглари ва бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларининг ушбу қобилиятларни эгаллаши ва замонавий педагогик хислатларининг шаклланиши асосида таълим – тарбия тизимига “компетентлик”, “компетенция” тушунчалари кириб келди. Компетенция (лотинча сўз бўлиб, эришаман, тўғри келаман маъноларини билдиради) – маъносига кўра субъектнинг мақсадни қўйиш ва унга эришиш учун ташқи ва ички заҳираларни самарали бирга ташкил қила олишга тайёргарлиги, бошқача айтганда, бу субъектнинг муайян касбий масалаларни еча олишга шахсий қобилиятидир [3].

Н.М. Муслимовнинг фикрича, инглизча “competence” сўзининг луғавий маъноси “қобилият” демакдир, бироқ, компетенция атамаси билим, кўникма, маҳорат ва қобилиятни ифода этишга хизмат қилади [4].

Н.В.Тарасова “компетенция” тушунчасини “муаммони ҳал этиш учун билим ва вазият, билим ва ҳаракат ўртасидаги алоқадорликни таъмин-

лаш имконини берадиган билим, қадрият, лаёқатларга асосланган умумий қобилият” сифатида талқин этади [5].

С.Белкин “компетенция” ва “компетентлик” тушунчаларини ижтимоий ва педагогик жиҳатдан таҳлил этади [6]. Ижтимоий жиҳатдан, муаллифнинг фикрига кўра, компетентлик шахс онги ва тузилишидаги жами билимлар, яъни инсон ҳаёти ва фаолиятининг муҳим томонлари, ўз комбинацияларини амалга ошириш йўллари ҳақидаги инфор­мацион тизим. Компетентлик-шахснинг муайян таълим йўналиши ёки мутахассислиги бўйича олган билим, малака ва кўникмалари ҳамда шаклланган шахсий ҳолатларини меҳнат фаолиятида муваффақиятли қўллай олиш қобилиятидир. Компетенция - билим, малака ва шахсий сифатларини маълум соҳада муваффақиятли фаолият учун қўллай олишдир. Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларини ташкилотчилик компетенциясини ривожлантириш йўналишида тайёрлаш нуқтаи назаридан компетенция – жисмоний таълимда ўқитиш жараёнини самарали ташкил этиш учун зарур бўлган ва касбий тайёргарликка қўйиладиган ижтимоий талаблардан ўзиб кетишдир. Бу жараёнда тадқиқот объекти билан боғлиқликда “компетентлик” ни ҳам бир қатор таърифлари келтирилди. Компетентлик- билим ва кўникмаларнинг мавжудлиги, уларни амалий фаолиятда қўллаш ва такомиллаштиришга лаёқатлилиқ бўлиб, у фақатгина ўзлаштирилган билимлар ва тажрибаларнинг мавжудлиги ва уларнинг салмоқли ҳажми бўлибгина қолмай, баки, уларни керак вақтда ишга сола билиш ва ўқув вазифаларини бажариш жараёнида улардан фойдалана олиш демакдир [7].

А.Хуторский “компетентлик” тушунчасининг амалиётга киритилиши талабаларга назарий билимлар тўпламини эгаллаб, аниқ бир вазифа ёки ҳолатларни ҳал қилишда уларни амалга жорий қилишда дуч келадиган жиддий қийинчиликларни бартараф қилиш имконини беради, деб таъкидлайди [8].

Таълим жараёни таълим олувчига ўзининг таълим йўналишини қуриши учун шароит яратади, унинг ҳақиқий муаммолари устида ишлашига, реал муаммоларни таҳлил қилиш жараёнида ўрганишига, уларнинг муҳокамаларида қатнашишига, танқидий фикрлашига ва ечим танлаш учун жавобгарликни ўз зиммасига олишга имкон беради. Демак, муаллифлар томонидан келтирилган таърифларни таҳлил қилган ҳолда, тадқиқот ишимиз доирасида компетентлик ва компетенция тушунчаларига қуйидагича муаллифлик таърифини берамиз: ташкилотчилик

компетентлиги – шахснинг ташкилотчилик асосидаги билим ва тажрибага асосланган ҳолда шахс қобилиятининг намоён бўлиши сифатида изоҳланса, компетенция - муайян соҳа бўйича ташкилотчилик билимдонлик ва қобилиятни ифода этади. Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларида ташкилотчилик компетенциясини ривожлантириш аввало, унинг мазмунини илмий жиҳатдан англашни талаб этади.

Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларида ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришда аввало, касбий фаолиятда шахслараро ўйин ва мусобақа вазиятларида муайян меҳнат бажаришда субъектив томоннинг ажралмас хусусияти, меҳнат фаолиятининг субъекти сифатида шахс сифати, психологик хусусиятлари, руҳий ҳолати, мустақил ва масъулиятли бўлишига имкон берувчи қобилияти такомиллаштирилади [9].

Баъзи муаллифлар ташкилотчилик асосидаги бошқарув компетенциясини қуйидагича: педагогик маҳорат мажмуи: таълимни режалаштириш ва ўқув жараёнлари ва тегишли ҳужжатларни расмийлаштириш: вазифалардан келиб чиққан ҳолда ўқитиш воситалари ва усулларини танлашни амалга ошириш таълим ва тарбия жараёнлари; тузатишни амалга ошириш жалб қилинган шахсларнинг салбий натижалари бўлган тақдирдаги таъсирлар; ўқувчиларни ташкил этиш, уларнинг ота-оналари ва ўқитувчилари билан муносабатлар жамоа яхлитлиги-деб изоҳлайдилар.

Илмий назарий тадқиқотларни таҳлил қилган ҳолда, ташкилотчилик компетенцияси тушунчасига қуйидагича муаллифлик таърифини берамиз: Ташкилотчилик компетенцияси - педагогик жараёндаги ва жисмоний тарбия дарслари давомида шахслараро ташкилотчилик билим ва маҳоратига таянган ҳолда самарали бартараф этишни ифодаловчи, шахснинг интеграл сифатларини ўзида мужассамлаштирувчи бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчи шахсининг қобилияти.

Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларида ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришда структуравий хусусиятларини аниқ тушунмасдан, унинг моҳиятини етарлича билиш мумкин эмас деб ҳисоблаймиз. Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларининг ташкилотчилик компетенциясини ривожлантириш нафақат олий таълим тизимини тартибга солади, балки таълим жараёнининг сифатини оптималлаштиришга бевосита таъсир кўрсатади. Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларининг ташкилотчилик компетенциясини ривожлантириш ҳар бир кадрдан алоҳида ёндашув, тамойил, усулларни талаб этади.

Хулоса қилишимиз мумкинки, компетентлик бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиси шахсида касбий билим ва кўникмаларнинг мавжудлиги, уларни амалий фаолиятда қўллаш ва такомиллаштиришга лаёқатлилик бўлиб, у фақатгина ўзлаштирилган билимлар ва тажрибаларнинг мавжудлиги, уларнинг салмоқли ҳажми бўлибгина қолмай, балки, уларни керак вақтда ишга сола билиш ва ўқув вазифаларини бажариш жараёнида улардан фойдалана олиш демакдир.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимида янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. - Т., 2017. - 18-сон, 313-модда; 19-сон, 335-модда; 24-сон, 490-сон.
2. Давлетшин М.Г. Замонавий мактаб ўқитувчисининг психологияси. Т., “Ўзбекистон”, 2001 й.
3. Оила, маҳалла, экология (озодалик) ва саломатлик муаммолари Т: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси 2008. 14 б.
4. Муслимов Н.А. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари: Дис. ... д-ра пед. наук. - ТОШКЕНТ 2007.-315 б.
5. Тарасова Л.В. Профессиональная компетентность как структурный компонент личности // Журнал прикладной психологии. - М., 2005, - № 4.- С. 45-50.
6. Белкин А.С. Компетентность. Профессионализм. Мастерство. - Ч.: Южно-Уральское книжное издательство, 2004. - 176 с.
7. Шодмонова Ш.С. Олий ўқув юртлари талабаларида мустақиллик тафаккурини шакллантириш ва ривожлантириш (касб таълими йуналиши мисолида): Пед. фанл. д-ри ... Дис. - Т., 2010. - 340 б.
8. Хуторский А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. - М., 2003. - № 2. - С. 58-64.
9. Ивченко Д.В. Формирование конфликтологической компетентности специалиста таможенной службы: Дис. ... канд. пед. наук. - Калининград, 2000. - 166 с.

РЕЗЮМЕ

Ташкилотчилик компетенцияси тушунчасининг мазмунини кенг қамровлидир. Ушбу мақолада ташкилотчилик компетенцияси – шахснинг ташкилотчилик асосидаги билим ва тажрибага асосланган ҳолда шахс қобилиятининг намоён бўлиши сифатида изоҳланади.

РЕЗЮМЕ

Содержание понятия организационной компетентности является комплексным, в данной статье организационная компетентность раскрывается как проявление способности личности, основанной на организационных знаниях и опыте.

SUMMARY

The content of the concept of organizational competence is complex; in this article, organizational competence is revealed as a manifestation of the ability of an individual based on organizational knowledge and experience.